

УДК 378.147

БІЛІНГВАЛЬНА КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ, ШЛЯХИ ТА МЕТОДИ ЇЇ ФОРМУВАННЯ

Лотфі Гаруді Г.С.

Національний університет «Львівська політехніка»

В статті уточнюється сутність поняття білінгвальної комунікативної компетентності. Загалом увага акцентується на розвитку двомовної освіти та ефективності педагога, його успішній можливості зайняти необхідне місце, враховуючи зміну комунікативних позицій в інтересах комунікативного контакту. Комунікативна компетентність виступає широко вживаним терміном, яким оперують лінгвісти у граматиці, морфології, синтаксисі та фонології студента застосованої в мові, а також обумовлення суспільних навиків та відповідності їх використання. Береться до уваги дослідження європейських шкіл, які визначають мовну компетенцію білінгвальної освіти. Стаття також аналізує мовну компетентність в білінгвальних закладах і пояснює значення вивчення другої іноземної мови, що стоїть на рівень вище, ніж у монолінгвальній школі. **Ключові слова:** білінгвальна освіта, білінгвальні програми, комунікативна компетенція, іноземна мова, комунікативне середовище, мовні системи.

Постановка проблеми. Західне суспільство вважає «двомовність» невід'ємною частиною життя великої кількості населення земної кулі. Отож, білінгвальна освіта все ще залишається невід'ємною частиною активно діючих програм Ради Європи «Citizen Skip and Language learning in Europe». Фактично недоведеним залишається той факт, що четверта частина націй світу офіційно визнає дві мови. Підґрунтям для вивчення даної проблеми є її актуальність і потреба вдосконалення шляхів та методів білінгвальної комунікативної компетентності.

Мета статті. Проаналізувати низку підходів, що визначають поняття білінгвізму, тобто як особистість володіє двома мовами, двома типами мислення, що певним чином підвищує її інтелектуальний рівень, рівень її культури та рівень її надбань. Підкреслити глобальну значущість білінгвізму, передбачити раціональність співіснування та спільну взаємодію двох мовних систем в двомовному комунікативному середовищі, як природному так і штучному. Обґрунтувати комунікативність білінгвізму у визначеному співіснуванні двох мовних систем. Охопити такі проблеми як лінгвістичний аспект вивчення білінгвізму, мовленнєвої компетентності, співвідношення структури обох мов, їх вплив і взаємодію на мовні системи. Дослідити методіку навчання комунікативних компонентів в умовах білінгвізму.

Виклад основного матеріалу дослідження. Білінгвізм в основному розглядається як складова одиниця суспільного простору, що має неабиякий вплив на формування та розвиток особистості. Науковці, такі як С. Верещагін, В. Маккой, М. Імедадзе розглядають двомовність аспектами когнітивного і функціонального методу. При чому, важливим є правильне розуміння білінгвізму. М. Імедадзе написав наступне: «...людина, що володіє двома мовами, тобто індивід, який використовує дві мовні системи для спілкування, тобто коли свідомість спрямована на сенс висловлювання, а форма є засобом» [5, с. 136]. Білінгвізм необхідно визначати як рівноправне вільне володіння мовами на однаковому рівні. Лише за умови рівності знань другої мови з першою білінгвізм має місце [1, с. 172].

Вивчаючи теоретичні засади білінгвальної комунікативної компетентності треба пам'ятати

про необхідність формування основних психолого-педагогічних теорій розвитку концепції неперервної, особистої орієнтовно-інтелектуальної, білінгвальної мовної освіти. А також комплексному компетентному підходу, що уможливило досягнення поставленої мети, виконання освітньо-професійних білінгвальних програм, дотримання принципів і критеріїв конструювання змістовно-програмних баз білінгвальної, методичної та практичної підготовки формування рівнів професійної білінгвальної компетенції майбутнього фахівця.

До структурування змісту дисципліни можна віднести модульний, словниковий і лексико-термінологічний підхід. Вони особливо ефективні при мовній адаптації. Особистісно-орієнтований і соціокультурний підходи допомагають долати труднощі мовного бар'єру у навчанні. За навчальну діяльність білінгвальної основи було покладено принципи наступності та професійної спрямованості новизни і урізноманітнення засобів, форм та методів навчання. Модульне навчання, зокрема працює зв'язком у навчально-виховному процесі, а навчальний модуль є системою впорядкування знань відповідних норм та цінностей. Для досягнення високих результатів використовують модульний підхід, структурний зміст дисципліни формується на основі аналізу понятійно-термінологічного апарату. Це призводить до формування груп базових понять, а їх системне засвоєння веде до розвитку білінгвальної комунікативної компетенції. При вивченні їх білінгвальним методом [11, с. 152]. Модульний підхід обов'язково супроводжується словниковим підходом який передбачає пояснення спеціальної термінології двома мовами. Дані методи дають можливість систематизувати навчання, полегшити та прискорити оволодіння матеріалом. Як результат, сформувати білінгвальну компетентність на значному рівні у бажаній сфері. Лексико-термінологічний підхід дає змогу білінгву легко класифікувати, структурувати та освоїти термінологію обох мов, тоді коли особистісно-орієнтований підхід забезпечує розвиток особистих якостей. Комунікативні та лінгвістичні можливості у білінгвальному навчанні краще поєднувати із соціокультурними підходами. Чим вищий розвиток особистості тим краще здійснюється

системний підхід навчання на білінгвальній основі. Білінгвальну комунікативну компетенцію слід пов'язати із системою відносин, сукупністю цінностей кожного носія мови.

«...установками комунікативної поведінки, які визначають як готовність суб'єкта до актуалізації чітко спрямованої комунікативної діяльності» [4, с. 12]. Дані установки формуються впродовж усього життя індивідуума на основі його досвіду спілкування в навколишньому середовищі, тобто людьми і тими орієнтирами, що зосереджують його на будь-якій важливій ролі в контакті з двомовною особистістю в сім'ї, школі та соціальних колах. Отже, з раннього віку людина піддається впливу інших людей, набирається особистого досвіду, тощо. Все це і є результат сформованих установок. Толерантність, серед них, відіграє неабияку роль у важливості формування комунікативної компетентності білінгвізму.

Дослідження у школах Європи свідчать про те, що мовним предметам й компетенції білінгвізму притаманні такі характеристики:

1. Рівень успіху досягнення викладання предметів іншою мовою є на порядок вищий у двомовній школі, ніж такий же рівень викладання даного предмету в монолінгвальній школі.

2. Мовна компетенція білінгвів прирівнюється до компетенції природних носіїв цієї мови.

3. В основі навчально-виховного процесу закладено позитивне відношення як до рідної мови і культури, так і до мови яку вивчають, формуючи повагу та тонке розуміння аспектів іншої мови.

4. Щоб наблизити рівень знань другої мови до міжнародних стандартів, важливим фактором є перебування в природному середовищі.

Спіраючись на вже існуючі джерела та проведені за останні роки дослідження дають нам змогу виділити кілька підходів до вивчення поняття «білінгвізму». Виокремлюють соціолінгвістичний, лінгвістичний та функціональний підходи. Перший, соціолінгвістичний підхід, розглядає білінгвізм як існування двох мов в рамках одного мовного колективу. Свого часу, на даний підхід опирались А. Швейцер, А. Никольський, А. Майоров та багато інших лінгвістів. А. Майоров висловлювався про білінгвізм, як про суспільний феномен так: «...співіснування, взаємодія і взаємовплив двох мов в єдиному білінгвістичному комунікативному просторі в певну історичну епоху багатотнічної держави» [8, с. 98].

В. Маккой виділяє білінгвізм в рамках функціонального підходу, говорячи, що білінгвізм – це «...альтернативне використання двох або більше мов одним і тим самим індивідом» [12, с. 79]. Він подає такі характеристики двомовності:

- за її рівнем;
- за її соцфункцією;
- за мовною ситуацією;
- за інтерференцією.

На думку В. Верещагіна більше уваги потрібно приділити первинній та вторинній мовним системам. Людина, яка для спілкування здатна використовувати дві мовні системи називається білінгвом. Відразу помітним стає той факт, що поняття двомовності передбачає обов'язкове застосування двох мовних систем. Звертаючись до дослідження процесу опанування двох мов в умо-

вах білінгвізму варто опрацювати джерела таких науковців: Р. Борсук, Т. Меєрович, В. Румянцєвої, О. Біляєва, М. Пентелюк та Н. Бондаренко.

Двомовність також викликає інтерес і знання самих структур сприймання та формування мовлення. Психологічний аспект двомовності вивчали Л. Виготський, Е. Верещагін, М. Імедадзе, а також Б. Котик.

На сьогодні встановлено, що великий вплив на мовну поведінку білінгва має комунікативна схема. В своїх дослідженнях Т. Бурда описує фактори, що впливають на кодові переключення мови. В артикульованому мовленні при диглосному білінгвізмі основними екзогенними факторами впливу на перехід з однієї мови на іншу є сфера спілкування, соціальні установки та стереотипи і престиж мови. При недиглосному білінгвізмі найбільший вплив на кодові переключення мають такі екзогенні фактори, як мова співрозмовника, тема спілкування та ендогенний фактор нестачі лексичного запасу слів [2, с. 18]. Слід зазначити, що білінгви на комунікативному рівні володіють достатнім багажем основних видів мовленнєвої діяльності обох мов, які одночасно і паралельно розвиваються та вдосконалюються.

Цікавим фактором даної статті є те, що фахівці виділяють координовану і «хибну» двомовність [3, с. 268]. Білінгв з координованою двомовністю володіє двома мовними системами, які є незалежними одна від одної, тобто існує подвійна система позначеного. Індивіди з «хибною» двомовністю розвивають лише одну систему значень і між типами двомовності не існує чіткої межі. Скоріше є безперервна градація [9, с. 86-280]. Відповідь на питання з використанням координованої двомовності спрацьовує автоматично. У випадку з «хибною» вона буде озвучена лише тоді, коли індивід перекладає питання рідною мовою, обміркує, а тоді озвучить його тією мовою, якою до нього звернулися. Ті висновки знаходять своє підґрунтя в працях М. Сигуан та В. Маккі.

О.І. Литвинов виділяє основні завдання білінгвальної освіти:

- побудова компетентності суспільства з мовного погляду;
- подолання перешкод на шляху опанування другою мовою;
- досягнення культури населення;
- розширення двомовних програм;
- підкреслення переваг двомовної освіти [7, с. 125].

Шляхи формування комунікативної компетенції білінгвального навчання не є універсальними, вони модифікуються і ускладнюються в кожній окремій ситуації. Виділяють абстрагування і фільтрацію інформації, інтерпретацію, спрощення, асоціювання, комбінування і реорганізацію матеріалу, що опрацьовується. Кожен індивід по-своєму обробляє та пояснює прийняту інформацію через спектр власних особистісних інтерпретацій [6, с. 23].

Білінгвальна комунікативна компетентність забезпечує:

- самоідентифікацію білінгва як індивіда;
- взаємодію індивіда з навколишнім середовищем;
- особистісне поведіння індивідуумів між собою;

- інтеграція соціальних груп і їх єдності в соціумі;
- диференціація суспільства як окремих груп;
- обмін досягненнями.

Все це дає поштовх до розвитку культурного суспільства [9, с. 81].

В розвиток об'єктивного бачення та аналізу комунікативної компетентності значний внесок зробили Н. Роджерс, Р. Рінер, Е. Берк та інші. З метою уникнення педагогічного маніпулювання і забезпечення вільного спілкування міжнародний департамент стандартів навчання, досягнення та освіти (International Board of Standards for Training, Performans and Instructions) визначає компетентність, як спроможність кваліфіковано діяти, справлятися з тією чи іншою діяльністю, виконувати завдання, досягати поставленої мети. Одночасно з тим комунікативна компетентність являється базою знань, звичок і стосунків, що підштовхують особистість на здійснення конкретних функцій досягаючи відповідних вершин, еталонів поставленої цілі.

Сьогодні навчальні програми білінгвальної освіти постійно вдосконалюються, так як переважна більшість європейських країн може це собі

дозволити. М. Тадеєва зазначає, що «білінгвальна освіта» – це процес, де навчання немовних дисциплін ведеться іноземною мовою [10, с. 242]. Такий підхід поширений в Німеччині, Великобританії, Франції та багатьох інших країнах Європи, які стверджують факт оволодіння другою мовою ефективніше за умов використання відповідних методів навчання. Така організація білінгвальної навчання не лише підвищує освітній розвиток, а формує світогляд, культурне бачення народів, мови яких вивчаються, комунікативних здібностей людей і їх особливості.

Висновки до даного дослідження. Для успішного досягнення поставленої мети індивіду необхідно займати та при потребі змінювати свої комунікативні позиції в інтересах комунікативного контакту. Завданням є досягнути певного стандарту в говорінні двома мовами на однаковому рівні. В даному випадку важливим є комунікативна поведінка, відповідно до умов середовища в якому перебуває двомовна особа. Як підсумок, двомовну освіту ми можемо тлумачити як освітню систему «...коли навчання відбувається двома мовами, з яких одна частіше за все, але не завжди – перша мова учнів» [9, с. 184].

Список літератури:

1. Авроник В.А. Двухязычие и школа: проблемы двухязычия и многоязычия / В.А. Авронин. – М.: Наука, 1972. – С. 172.
2. Бурда Т.М. Мовна поведінка особистості в умовах українсько-російського білінгвізму: автор. Дис. На здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» Т.М. Бурда. – К., 2002. – С. 18.
3. Вайнрайх У. Одноязычие и многоязычие / У. Вайнрайх // Новое в лингвистике. Вып. IV. Языковые контакты. – М.: Прогрес, 1972. – 268 с.
4. Джелериевская М.А. Установки коммуникативного поведения: диагностика и прогноз в конфликтных ситуациях. М.А. Джелериевская. – М.: Смысл, 2000. – С. 12.
5. Имедадзе И.В. Экспериментально-психологические исследование овладения и владения вторым языком / И.В. Имедадзе. – Тбилиси, 1979. – С. 135.
6. Леонтович О.А. Введение в межкультурную коммуникацию / О.А. Леонтович // Учебное пособие – М.: Гнозис, 2007. – 286 с.
7. Литвинов О.І. Двомовний аспект полікультурної освіти у школах США О.І. Литвинов // Педагогіка і психологія. – 1998. – № 4. – С. 119-127.
8. Майоров А.П. Социальные аспекты взаимодействия языков в билингвистическом пространстве / А.П. Майоров. – Уфа: из-во БГМУ, 1997 – С. 98.
9. Сигуан М., Макки У.Ф. Образование и двухязычие / М. Сигуан, У.Ф. Макки; [Пер. с франц] – М.: Педагогика.1990. – 86. – 280 с.
10. Тадеєва М.І. Проблема білінгвізму і плюрлінгвізму в мовній освіті європейських країн / М.І. Тадеєва // Актуальні проблеми викладання іноземних мов у вищій школі. Зб. наук. праць. Вип. 10. – Донецьк, 2008. – С. 242-249.
11. Юцявичене П.А. Теоретические основы модульного обучения: дис. ...д-ра пед. наук / П.А. Юцявичене. – Вильнюс, 1990. – 406 с.
12. Mackey W.F. A. Typology of bilingual education / W.F. Mackey // Corbasov F. bilingual schooling in The United States: A. Sourcebook for educational personnel. – N.Y. 1976. – P. 79.

Лотфи Гаруди Г.С.

Национальный университет «Львовская политехника»

БИЛИНГВАЛЬНАЯ КОММУНИКАТИВНАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ, ПУТИ И МЕТОДЫ ЕЕ ФОРМИРОВАНИЯ

Аннотация

В статье уточняется сущность понятия билингвальной коммуникативной компетентности. В общем внимание акцентируется на развитии двуязычного образования и эффективности педагога, его успешной возможности занять необходимое место, учитывая смену коммуникативных позиций в интересах коммуникативного контакта. Коммуникативная компетентность выступает широко употребляемым термином, которым оперируют лингвисты в грамматике, морфологии, синтаксисе и фонологии студента примененной в языке, а также оговорки общественных навыков и соответствия их использования. Принимается во внимание исследования европейских школ, которые определяют языковую компетентность билингвального образования. Статья также анализирует языковую компетентность в билингвальных заведениях и объясняет значение изучения второго иностранного языка, который стоит на уровень выше, чем в монолингвальной школе.

Ключевые слова: билингвальное образование, билингвальные программы, коммуникативная компетентность, иностранный язык, коммуникативная среда, языковые системы.

Lotfi Ghahrodi H.S.

National University «Lviv Polytechnic»

BILINGUAL COMMUNICATIVE COMPETENCE, WAYS AND METHODS OF ITS FORMATION

Summary

This article clarifies the essence of the concept of the bilingual communicative competence. The attention is focused on the bilingual language competence development. To be effective, the teacher should be able to take a certain position during the communication process but at the same time be ready to adjust and even change it if necessary in the best interest of the communicative contact for the sake of achieving the best effects from the communicative situation. Communicative competence is presented as a widely used term which is operated by linguistics referring to the student's ability to appropriately apply grammar, morphology, syntax, phonology of the language in particular communicative situations to achieve certain communicative purpose. The research into school bilingual education in Europe has been also considered here. The article deals with analyzing the level of the language of the second importance in bilingual schools. It turned out that sometimes it is higher than the students' language competence in monolingual schools.

Keywords: bilingual education, bilingual program, communicative competence, foreign language, communicative environment, speech system.